

¹⁵⁷ Герье В.И. Бернард Клервоский: вехи жизненного пути // Вестник Европы, 1891. №2. С. 83.

¹⁵⁸ Там же. С. 84.

¹⁵⁹ Герье В.И. Расцвет западной теократии... С. 16.

¹⁶⁰ Герье В.И. Западное монашество и папство... С. 221.

¹⁶¹ McMahon N.A. History of the Cisterciensian... P. 497–499.

¹⁶² Бедуел Г. История Церкви... С. 86.

¹⁶³ Там само. С. 87.

Bohdan Bodnariuk. Catholic monk orders in the Developed Middle Ages: trends of organizational of stratification and the beginning of corporate stagnation. The article is devoted to highlighting of the situation of the Order Monasticism of the Roman Catholic Church in the 11th-14th centuries – the era of prosperity and domination of this branched church institution in the Western European society. The author studies the process of formation of qualitatively new types and types of order associations, their functional priorities, peculiarities of statutory regulation, regional specifics, analyzes the causes, preconditions and consequences of the indicated process.

Particular attention is paid to the problem of transformation of the motley and diverse Order movement from the closed (introvert) spiritual and religious communities into open and socially active (extravert) monastic «unions», congregations and general types, as well as aspects of modified ascetic practices, which were oriented mainly to humanistic ideological ideals and archetype models of culture beginning from the times of the Renaissance.

In addition, the article fully characterized the Catholic Order phenomenon in the conditions of organizational stratification and the beginning of a wide corporate stagnation, due to pre-reform political, economic, cultural and theological realities, which were spread on the territory of Western Europe from the end of the fourteenth century and identified the main directions of development of both humanistic and reformational thought.

Key words: Western Europe, Developed Middle Ages, Roman Catholic Church, Order corporations, Mendicant hordes, monastic asceticism, ascetic practices, Western European society.

Отримано: 02.07.2018 р.

УДК 355.48+327.5(437.3:430)«1273/1276»

Ігор Ліхтей

**ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ
МІЖ ЧЕСЬКИМ КОРОЛЕМ ПРШЕМИСЛОМ ОТАКАРОМ ІІ
ТА НІМЕЦЬКИМ ПРАВИТЕЛЕМ РУДОЛЬФОМ І ГАБСБУРГОМ
У 1273–1276 РОКАХ**

Ігор Ліхтей. Військово-політичне протистояння між чеським королем Пршемислом Отакаром ІІ та німецьким правителем Рудольфом І Габсбургом

у 1273–1276 роках. У статті висвітлено перебіг військово-політичного протистояння, що розпочалося наприкінці 1273 р. між чеським королем Пршемислом Отакаром II та німецьким правителем Рудольфом I Габсбургом. Передумовою конфлікту послужило небажання Пршемисла Отакара II визнавати обрання Рудольфа I Габсбурга на німецький трон восени 1273 р. Чеський володар був значно могутнішим за свого суперника і подумки теж виношував плани щодо отримання німецької корони, а тому ігнорував його владу. Під час періоду міжкоролів'я, що настало у Священній Римській імперії невдовзі після смерті Фрідріха II Штауфена, він приєднав до своїх спадкових володінь (Чехії й Моравії) герцогства Астрію, Штирію, Каринтію і Крайну та деякі інші території. У відповідь Рудольф I Габсбург, який прагнув довести, що саме йому належить реальна влада в імперії, за підтримки князів позбавив Пршемисла Отакара II влади над Австрією, Штирією, Каринтією і Крайною, відмовився визнавати за ним право на володіння Чехією й Моравією, проголосив проти нього імперське прокляття. Невдалими для Пршемисла Отакара II виявилися й військові дії, що тривали у 1276 р. В результаті, він був змушений примиритися з Рудольфом I Габсбургом, визнати його право на трон і отримати від нього в лено тільки Чехію й Моравію. Передбачалося також укладення династичних шлюбів між дітьми цих двох володарів.

Ключові слова: Пршемисл Отакар II, Рудольф I Габсбург, Чеське королівство, Священна Римська імперія, Австрія, Штирія, Каринтія, Крайна.

Игорь Лихтей. Военно-политическое противостояние между чешским королем Пршемислом Отакаром II и немецким правителем Рудольфом I Габсбургом в 1273–1276 годах. В статье освещен ход военно-политического противостояния, которое началось в конце 1273 года между чешским королем Пршемислом Отакаром II и немецким правителем Рудольфом I Габсбургом. Причиной конфликта послужило нежелание Пршемисла Отакара II признавать избрание Рудольфа I Габсбурга на немецкий трон осенью 1273 года. Чешский властитель был значительно мощнее своего соперника и в мыслях тоже вынашивал планы по получению немецкой короны, а потому игнорировал его власть. Во время периода междукоролевья, которое наступило в Священной Римской империи вскоре после смерти Фридриха II Штауфена, он присоединил к своим наследственным владениям (Чехии и Моравии) герцогства Астрию, Штирию, Каринтию и Крайну и некоторые другие территории. В ответ Рудольф I Габсбург, который стремился доказать, что именно ему принадлежит реальная власть в империи, при поддержке князей лишил Пршемисла Отакара II власти над Австрией, Штирией, Каринтией и Крайной, отказался признавать за ним право на владение Чехией и Моравией, провозгласил против него имперское проклятие. Неудачными для Пршемисла Отакара II оказались и военные действия, продолжавшиеся в 1276 году. В результате, он был вынужден примириться с Рудольфом I Габсбургом, признать его право на трон и получить от него в лено только Чехию и Моравию. Предполагалось также заключение династических браков между детьми двух властителей.

Ключевые слова: Пршемисл Отакар II, Рудольф I Габсбург, Чешское королев-

ство, Священна Римська імперія, Австрія, Штирія, Каринтія, Крайна.

На початку жовтня 1273 р. у Священній Римській імперії відбулася подія, якій судилося стати доленосною в історії Європи: уперше німецьким королем було обрано представника скромного швабського роду Габсбургів. Ним став граф Рудольф I Габсбург (1273–1291). Одним із найбільш імовірних претендентів на німецький трон вважався також чеський король Пршемисл Отакар II (1253–1278). Однак він не надав серйозного значення виборчому процесу, сподіваючись, що в імперії й надалі збережеться *status quo*. В результаті, чеський володар утратив можливий шанс здобути німецьку корону. Династія ж Габсбургів з цього часу стала відігравати дедалі важливішу роль у житті Європи.

Коли у 1253 р. Пршемисл Отакар II після смерті свого батька Вацлава I (1230–1253) зійшов на празький трон, то ситуація у Священній Римській імперії була неспокійною. Серйозну небезпеку для її правителя Конрада IV (1250–1254), сина і спадкоємця імператора Фрідріха II Штауфена (1212–1250), становив антикороль Вільгельм Голландський (1247–1256). Його було обрано ще в 1247 р. частиною знаті, опозиційно налаштованої до Штауфенів. Після того, як 21 травня 1254 р. у військовому таборі біля поселення Лавелло (південь Італії) Конрад IV помер, в історії імперії настав період міжкоролів'я (*interregnum*, 1254–1273). Після смерті 1256 р. Вільгельма Голландського відбулися нові вибори. В результаті, у 1257 р. на німецькому троні знову опинилося двоє володарів – Річард X Корнуельський (1257–1272), рідний брат англійського правителя Генріха III, і Альфонс X Кастильський (1257–1274), онук короля Філіппа Швабського (1198–1208), дядька Фрідріха II Штауфена¹.

Ситуацією скористався Пршемисл Отакар II, який активізував зусилля, спрямовані на приєднання нових земель задля утвердження свого впливу в Прибалтиці та щоб уможливити прямий вихід до Адріатичного моря. Ще 1251 р., після того, як у Австрійському герцогстві вимерла чоловіча частина династії Бабенбергів, Пршемислові Отакарові II вдалося здобути це осиротіле територіальне князівство. Своє панування в Австрійському герцогстві він легітимізував завдяки шлюбу (укладеному заднім числом) з останньою представницею династії Бабенбергів – Маргаритою. В ході протиборства з угорським королем Белою IV (1235–1270) чеський правитель підкорив також герцогство Штирію (1261). Згодом до «*regnum Ottocarianum*» було приєднано Егерський край (1266), тобто регіон у чесько-німецькому прикордонні з центром у м. Егер (нині – місто Хеб у Чеській Республіці – *І. Л.*), герцогства Каринтію і Крайну (Країну), а також Віндицьку марку з Порденоне в Північній Італії (1269). В результаті, володіння Пршемисла Отакара II простягалися від Крушних гір до Адріатичного моря².

На печатці чеського монарха було виکارбовано назви дев'яти підвладних йому земель. У цьому контексті характерним є титул, який мав цей володар з 1270 року: «...Отакар, з Божої милості король чеський, маркграф Моравії, герцог Австрії, Штирії, Каринтії і Крайни, володар Марки (Виндицької), Егера і Порденоне...» («...*Ottakarus, dei gracia rex Bohemie, marchio Morauie, dux Austrie, Styrie, Karinthie et Karniole, dominus Marchie, Egere, Portus Naonis...*»)³. Крім того, Прше-

мисл Отакар II здійснив два походи на Пруссію (у 1254–1255 і в 1267–1268 роках) з метою утвердити свій вплив у Прибалтиці. Пруський хрестовий похід 1254–1255 років, зокрема, завершився заснуванням фортеці Краловець (пізніше – місто Кенігсберг, а потім – Калінінград, що нині знаходиться у Росії – *І. Л.*). Походи Пршемисла Отакара II на Пруссію стали справою престижу Чеської держави й піднесли авторитет її монарха⁴.

Чеський король також досяг значних успіхів у наведенні ладу всередині країни. Він запровадив нову структуру місцевого управління та судочинства, підтримував розвиток гірничої справи, торгівлі й ремесел, сприяв колонізації прикордонних регіонів, підтримував мистецтво та ін. Завдяки видобутку срібла в Кутній Горі чеський монарх вважався неймовірно багатим. Тож придворні піїти називали Пршемисла Отакара II «*королем золотим і залізним*», і не оминали нагоди наголошувати, що він – найдоблесніший з-поміж рицарів.

У 1273 р. Пршемисл Отакар II, який входив до складу колегії курфюрстів, мав досить непогані стартові можливості для того, аби позмагатися за німецький трон. Щоправда, він навіть не взяв участі у виборах, бо вважав, що для нього вони не на часі, і робив усе для того, аби у Священній Римській імперії й надалі зберігалася невизначеність із особою правителя. Інтуїтивно покладаючись на те, що курфюрсти не дійдуть згоди і в імперії при владі й надалі залишиться Альфонс X Кастильський, чеський король більше переймався черговою війною з угорцями, ніж виборчим процесом. Однак результат виборів не виправдав сподівань Пршемисла Отакара II, тож вони стали для нього втраченим шансом і, як виявилось згодом, мали фатальні наслідки для Чеського королівства.

Новообраний німецький король Рудольф I Габсбург не належав до верстви імперських князів, хоча й був одним із найбільш впливових феодалів на південному заході імперії. Він походив з давнього графського роду, який ще з X ст. з великими труднощами збільшував свої статки в регіоні Верхнього Рейну та в Південній Швабії. Один із далеких Рудольфових предків біля злиття річок Ари і Ройса, між Базелем і Цюрихом, звів укріплення Габіхтсбург (*Habichtsburg*, Яструбиний замок), звідки й походить прізвисько Габсбург. Новообраний правитель Рудольф Габсбург народився у 1218 р. й вів бурхливе життя, сповнене боротьби. Як і його батько Альбрехт, він був палким прихильником Штауфенів й неодноразово бував при дворі Фрідріха II. Відтак Рудольф Габсбург зберігав вірність Конрадові IV у його боротьбі з Вільгельмом Голландським. Згодом він підтримав Конрадина (сина Конрада IV) в італійському поході, який той організував з метою здобуття влади в Сицилійському королівстві.

Ситуацію, що склалася в німецьких землях в умовах міжкоролів'я, Рудольф Габсбург активно використав для розширення власного домену. Станом на 1273 р. він, зокрема, володів чималими маєтками в Ааргау, Цюрихгау, в регіоні Верхнього Рейну, в Ельзасі та Шварцвальді. Тобто Рудольф Габсбург аж ніяк не був тим «бідним графом», як про нього розповідає популярна легенда. Щоправда, Пршемисл Отакар II, поза сумнівом, був значно могутнішим за нього. Тож постає питання, чому курфюрсти висунули й підтримали саме Рудольфа Габсбурга. Очевидно, він ще до виборів зобов'язався повернути їм імперські маєтки та

владні повноваження, які від них було незаконно відібрано в період *interregnum*⁵.

Король Пршемисл Отакар II не міг бути задоволений з обранням Рудольфа I Габсбурга. Він заявляв, що ніколи не визнає результатів виборів і в листі до папи Григорія X (1271–1276), зокрема, нарікав, що «...німецькі князі, які мають право обирати імператора, лише через уїдливу заздрість, – не хочу казати більше, аби висловлене королівськими устами не було сприйняте за образу честі, – попри активний опір і відкритий протест наших довірених осіб, яких, разом з промовцями, було відряджено до Франкфурта, одностайно віддали свої голоси якомусь графові, менш дієздатному...»⁶.

Не погоджуючись з обранням Рудольфа I Габсбурга, чеський король поспішив змінювати свою політику щодо імперії. Щоправда, активний сподвижник Пршемисла Отакара II – оломоуцький єпископ Бруно з Шауенбурга (1245–1281) відкрито радив йому шукати шляхи до порозуміння з Рудольфом I Габсбургом, навіть якщо це призведе до послаблення його престижу як монарха та деяких територіальних утрат. Разом з тим, і новообраний німецький король зі свого боку теж не надто проявляв бажання до пошуку компромісу з Пршемислом Отакаром II. Спритними дипломатичними діями Рудольф I Габсбург став утверджувати в суспільній думці імперії та частини Європи загарбницький імідж чеського правителя, котрий спаплюжив усталені порядки, а себе прагнув показати відроджувачем порушених правових норм⁷.

Здобуття німецьких володінь, які опинилися під владою Пршемисла Отакара II, в уяві Рудольфа I Габсбурга мало стати його ефективною політичною програмою задля піднесення власного іміджу в очах знаті. У цьому контексті суттєвим чинником для Рудольфа I Габсбурга було те, що він мав шістьох доньок. Їхні шлюби могли посприяти формуванню потужного родинного союзного блоку, що було звичним явищем у добу Середньовіччя.

Уже в день обряду помазання й коронації новообраного німецького правителя, який 24 жовтня 1273 р. провів в Аахені архієпископ Кельнський Енгельберт II, відбулося весілля двох Рудольфових доньок. Так, володар Верхньої Баварії й рейнський пфальцграф Людвиг II Віттельсбах одружився з Мехтильдою, а саксонський герцог Альбрехт II узяв шлюб із Гертрудою (1273 р. змінила ім'я на Агнес). Інші четверо доньок Рудольфа I Габсбурга залишалися поки що в «резерві». Обидва новоспечені зяті входили до числа курфюрстів. До того ж, для Людвигу II, який так само, як і його брат Генріх XIII Віттельсбах (володар Нижньої Баварії), послуговувався герцогським титулом, це був уже третій шлюб⁸.

На придворному зібранні, що відбулося в грудні 1273 р. у Шпеєрі, Рудольф I Габсбург за пропозицією князів ухвалив рішення про позбавлення прав на володіння імперськими маєтками, отриманими незаконно. Усім посадовцям було доручено виявити такі лена й забезпечити встановлення над ними імперського контролю. Так було покладено початок процесу ревіндикації (*revindikace*), тобто повернення маєтків, відчужених у період *interregnum*⁹. Вирішення цього питання було зумовлене суспільними настроями, що панували в імперії і супроводжувалися нетерпеливим очікуванням обіцяного відновлення спокою, порядку й законності.

Аж тепер Пршемисл Отакар II став усвідомлювати, наскільки небезпечним

суперником є для нього Рудольф I Габсбург. Натомість новий німецький правитель, розпочавши процес ревіндикації, переймався передусім посиленням своєї особистої влади, адже «звільнені» лена він, з одного боку, міг передати своїм спільникам, а з іншого – родичам. Позаяк імперські герцогства, князівства, графства, маркграфства формально знаходилися в розпорядженні очільника імперії, то це давало можливості для цілого спектру трюків і маніпуляцій. Від розпорядження Рудольфа I Габсбурга повернути «відібрані» імперські маєтки могли постраждати деякі можновладці, однак більшості князів і, зокрема, його виборцям таке рішення імпонувало. Саме до них він звертався за фінансуванням та по іншу «допомогу».

Сучасний медієвіст Йозеф Жемлічка вважає, що з плином часу Пршемисл Отакар II змирився б із обранням Рудольфа I Габсбурга, якщо б не було винесено питання про ревіндикацію. Щоправда, продовжує далі вчений, Рудольф I Габсбург передусім вимагав, аби Пршемисл Отакар II визнав його владу, що було для чеського короля ризиковою справою. Якщо б Пршемисл Отакар II так зробив, то, згідно з правовими нормами Середньовіччя, йому належало прийняти свої володіння в лено. Це була звичайна, майже ритуальна, практика, яка в умовах загострення ситуації могла обернутися бумерангом. Німецький правитель навряд чи наважився б позбавити Пршемисла Отакара II прав на його родову спадщину – Чехію й Моравію. Під загрозою втрати опинилися б інші, тобто не чеські, володіння, здобуті різними шляхами, а саме – запрошенням місцевої знаті, підкріпленим шлюбом з Маргаретою Бабенберг (Австрія), війною (Штирія), анексією (Хебський край), угодою про успадкування (Каринтія, Крайна)¹⁰.

На думку ж іншого чеського дослідника Вратіслава Ванічека, про умови арбітражного примирення Пршемисла Отакара II з Рудольфом I Габсбургом можна тільки розмірковувати. При цьому, аргументація чеської сторони була б не такою вже й безпідставною. Вчений не погоджується з твердженням німецьких істориків про те, що Пршемисл Отакар II утвердив свою владу в альпійських регіонах в результаті міжкоролів'я, а тому, мовляв, її слід вважати нелегітимною. Адже його панування в Австрії та Штирії, вважає дослідник, було законним¹¹. Як відомо, чеський король отримав Австрію завдяки прихильності місцевої знаті і підкріпив цей акт шлюбом з Маргаретою Бабанберг, а Штирію здобув силою зброї. Відтак, 1262 р. права на володіння цими двома герцогствами йому підтвердив король Річард X Корнуельський.

Зовсім інакше виглядала ситуація з Каринтією та Крайною, а також з Егерським краєм. В імперії могли піддати сумніву владу Пршемисла Отакара II над цими землями. Щодо Каринтії і Крайни, то вона перепала чеському правителю згідно з угодою про успадкування з її герцогом Ульріхом III, однак без відома чи згоди імперії. Не було виділено в лено Пршемислові Отакарові II й Егерський край. Втім, в умовах безкоролів'я цей регіон, по-суті, й не було від кого отримувати. Як наголошував сам Пршемисл Отакар II, всі ці землі він здобув на основі права переможного витязя і докладав чимало сил і грошових ресурсів для свого тут урядування. Якщо б чеський король відразу визнав обрання на трон Рудольфа Габсбурга, то той міг закріпити за ним ленні повноваження на всі його володіння.

З іншого боку, німецький правитель і не повинен був цього робити, принаймні до тих пір, поки декларативно виступав за відновлення зневажених імперських прав. Тому Пршемисл Отакар II, як твердить Й.Жемлічка, завзято наполягав на анулюванні виборів у Франкфурті, які привели до влади Рудольфа I Габсбурга¹².

Та все ж за посередництва третейського судді шляхи до порозуміння між двома правителями існували. Таким арбітром міг бути папа Григорій X. Сприятливим середовищем для перемовин міг стати Другий Ліонський (14-й Вселенський) собор (розпочав роботу у травні 1274 р.), на який було запрошено оломоуцького єпископа Бруно. У «Пам'ятній грамоті» папі Григорію X від 16 грудня 1273 р. про завдання Ліонського собору і становище церкви в Центральній Європі, єпископ Бруно наголосив на тому, що головною опорою католицького християнства є два монархи – це Пршемисл Отакар II та Альфонс X Кастильський. Могутність чеського правителя забезпечує стабільний тил проти татарських, куманських чи пруських нападів і є щитом у протистоянні зі «схизматиками», тоді як *Alemannia* (Німеччина) була й залишиться розділеною територією. При цьому, оломоуцький єпископ нагадує, що угорська королева-регентка є куманкою¹³. Таким чином, Бруно відкрито висловив свою думку про те, що намір Рудольфа II Габсбурга спрямувати свої зусилля проти Пршемислової монархії є деструктивним для інтересів церкви та Центральної Європи.

Святий отець не мав наміру знищувати владу Пршемисла Отакара II, однак його можливості для впливу на перебіг подій в імперії були обмеженими. Разом з тим, Григорій X був зацікавлений у зміцненні позицій Рудольфа I Габсбурга, щоб мати змогу використати його для подальшої боротьби за звільнення Гробу Господнього від мусульман. Шляхом перемовин з Альфонсом X Кастильським та Пршемислом Отакаром II папа намагався переконати їх не чинити опір Рудольфові I Габсбургові. Чеському ж королеві Григорій X запропонував своє посередництво для примирення з новообраним німецьким правителем, а на Другому Ліонському соборі підтримав єпископа Бруно задля подальшого поступу в згаданій справі¹⁴. Це була чи не остання можливість для чеської сторони отримати гарантії від папи.

Уже 26 вересня 1274 р. Григорій X номінував Рудольфа I Габсбурга королем римським (*te regem Roman[orum] de ipsorum consilio nominatus*) і водночас підтримав ревіндикаційну програму в імперії¹⁵. В результаті, було покладено край сподіванням на дієве зовнішнє посередництво задля врегулювання протиріч між Пршемислом Отакаром II та Рудольфом I Габсбургом. Папа вірив, що посилення становища Рудольфа I Габсбурга створить сприятливі умови для організації великого хрестового походу до Палестини, й шукав охочих взяти обітницю щодо участі в цій збройній акції.

Попри сподівання на допомогу Григорія X у врегулюванні відносин з Рудольфом I Габсбургом, чеський король став готуватися до тривалої війни. Ще в квітні 1274 р. Пршемисл Отакар II прибув до Австрії та Штирії, аби зміцнити свій вплив призначенням на урядові посади відданих осіб. Так, земським капітаном Штирії став моравський шляхтич Мілота з Дедиць, який отримав суворі накази щодо своєї тутешньої служби. Він, зокрема, повинен був з допомогою військових

підрозділів утримувати в Штирії спокій, боронити угорський кордон і дошкуляти зальцбурзькому архієпископові Фрідріхові II фон Валхен (*Friedrich II von Walchen*, 1270–1284), який вороже ставився до Пршемисла Отакара II¹⁶. Виконання функцій земського капітана Каринтії було доручено надійному тирольському панові Ульріху фон Тауферсу. Адміністративне управління в Крайні очолив давній відданий союзник чеського короля Ульріх фон Габсбах¹⁷.

Водночас Пршемисл Отакар II взявся налагоджувати союзницькі відносини з володарем Нижньої Баварії герцогом Генріхом XIII Віттельсбахом. Чеський король не плекав жодних ілюзій з приводу його відданості, але не мав іншого вибору. Початок зближення між двома можновладцями припадає на березень 1274 р., коли Генріх XIII перебував у містечку Домажлиці. Відтак, у жовтні 1274 р. Пршемисл Отакар II та Генріх XIII Віттельсбах знову зустрілися в містечку Пісек, що знаходиться на півдні Чехії на березі річки Отави. Тут чеський король із вдячності за підтримку щедро обдарував два баварські монастирі. Мабуть, саме про цю зустріч повідомляється у продовженні Альтаїхських анналів: «...король чеський Отакар і Генріх, герцог баварський досягли цілковитої згоди» (*rex Boemie Otakerus et Henricus dux Bawariae ad plenam concordiam redierunt*). Щоправда, хроніст вказав, що ця подія відбулася в 1273 р., що, ймовірно, є помилкою¹⁸.

Чеського короля та баварського герцога обурило, а відтак і спонукало до спільних дій рішення Рудольфа I Габсбурга (прийняте в серпні 1274 р.) взяти під свій захист зальцбурзького архієпископа Фрідріха II фон Влахена, який шукав у нього підтримки. З проханням взяти їх під опіку до німецького правителя звернулися і суфраганти Фрідріха II фон Влахена – регенсбурзький єпископ Лев та єпископ Пассау Петр. Невдовзі Фрідріх II фон Влахен став нарікати, що Пршемисл Отакар II вимагає, аби він та єпископи Лев і Петр постали «перед його світлі очі». У листопаді 1274 р. Рудольф I Габсбург висловив зальцбурзькому єпископові співчуття з приводу «чеської тиранії» і, опосередковано закликаючи його до опору, пообіцяв надати підтримку.

Своїми діями німецький правитель втрутився у сферу впливу як Пршемисла Отакара II, так і Генріха XIII Віттельсбаха. До них також дійшли чутки про підготовку синоду Зальцбурзької церковної провінції, який дійсно відбувся наприкінці жовтня 1274 р. і в підсумку виніс ухвалу про обмеження світського впливу на її території. В разі втручання світського можновладця у справи Зальцбурзької церковної провінції передбачалося навіть накладення на нього інтердикту. Такі запобіжні заходи було спрямовано проти Генріха XIII Віттельсбаха, який іноді вдавався до грубих махінацій, а тому сприйняв рішення синоду з неприхованим роздратуванням¹⁹.

У листопаді 1274 р. Рудольф I Габсбург скликав до Нюрнберга імперське зібрання. Перед його учасниками він поставив на обговорення питання про те, хто має бути суддею в суперечці між королем та імперським князем. Присутні тут князі й родовиті вельможі дійшли висновку, що цю функцію повинен виконувати пфальцграф рейнський і баварський герцог Людвиг II Віттельсбах. Той відразу ж приступив до головування в суді й Рудольф I Габсбург звернувся до нього із запитанням про те, як йому, не порушуючи закону, слід вчинити з тими маєтка-

ми, які перед позбавленням Фрідріха II Штауфена влади належали монарху, а потім були силоміць відчужені. Суд виніс постанову, згідно з якою під контроль Рудольфа I Габсбурга належало повернути всі державні землі, що знаходилися у володінні імператора Фрідріха II Штауфена до його церковного відлучення, тобто до 1245 р., а відтак стали вакантними й були самовільно захоплені різними суб'єктами. Увесь цей період учасники зібрання визначили як *interregnum*.

Король Пршемисл Отакар II та герцог Генріх XIII Віттельсбах, як і домовлялися, проігнорували імперське зібрання в Нюрнберзі. І хоча ім'я чеського володаря тут не згадувалося, всі зрозуміли, що судове рішення було спрямоване, насамперед, проти нього, адже саме він у роки міжкоролів'я здобув Австрію, Штирію, Каринтію, Крайну й Егерський край.

Той факт, що Пршемисл Отакар II не визнавав Рудольфа I Габсбурга королем, слугував приводом до ще однієї судової ухвали в Нюрнберзі. Німецький правитель, зокрема, звернувся до суду із запитанням, як йому, діючи в правовому полі, слід поводитися з чеським королем, котрий, через свою непокірність, досі не просив виділити йому свої землі в лено, тож так їх і не отримав. І це при тому, наголосив Рудольф I Габсбург, що з часу його коронації в Аахені вже минуло більше як «рік і один день». У цьому випадку вирок суду передбачав, що той, хто упродовж року й одного дня з моменту коронації через свою недбалість чи непослух не попросить про виділення лена, то після закінчення цього терміну втрачає на нього всі права. Щодо Пршемисла Отакара II, то йому належало на початку 1275 р. прибути до Вюрцбурга й там перед Людвигом II Віттельсбахом відстоювати свої територіальні інтереси²⁰.

З ухваленням цього другого, ленного, рішення процес проти чеського короля набув нових правових обрисів. Тепер Пршемисл Отакар II опинився перед загрозою втрати не лише Австрії, Штирії, Каринтії, Крайни та Егерського краю, але й родових спадкових земель, тобто Чехії й Моравії. Крім того, його могли позбавити титулу курфюрста, що означало б кінець його існуванню як державця. Але Пршемисл Отакар II і надалі покладався на власні сили і не бажав змінювати своєї поведінки. Він проігнорував зібрання у Вюрцбурзі, і тоді надану йому можливість боронити свої території було відтерміновано до наступного імперського зібрання, що мало відбутися в Аугсбурзі. Втім Рудольф I Габсбург не став чекати на ухвалу зібрання в Аугсбурзі і вже в лютому 1275 р. виділив Каринтію та Крайну в лено Філіппові Шпангаймському. В результаті, цей кузен і колишній протеже Пршемисла Отакара II приєднався до супротивників чеського короля, ряди яких активно поповнювалися²¹.

У цій ситуації Пршемиисл Отакар II знову звернувся до папи Григорія X, про що свідчить лист від 9 березня 1275 р. У ньому він іменує Рудольфа I Габсбурга «римським обранцем» (*electus in Romanorum regem*) і нарікає на його несправедливі заходи. Далі чеський правитель називає рейнського пфальцграфа і баварського герцога Людвіга II Віттельсбаха, а також нюрнберзького бурґграфа Фрідріха Гогенцолерна такими, які чинять йому всілякі перешкоди у державні землі, які він «у добрій вірі з правом одержав колись від римських імператорів і королів» (*bona fide et iusto titulo obtinemus ab imperatoribus et regibus quondam*

Romanis). Натомість Пршемисл Отакар II запропонував папі дуже важливу послугу: знаючи наскільки ревно Григорій X переймається проведенням Хрестового походу до Святої Землі, чеський володар заявив про свою готовність упродовж чотирьох років здійснити фінансове й організаційне спорядження цієї акції. Допоки ж похід відбудеться, то він просить папу взяти під захист дружину, дітей і весь чеський народ, а також забезпечити недоторканність усіх своїх земель.

Фінансові засоби передбачалося зібрати за рахунок десятини як з Чеського королівства, так і з усіх герцогств, що знаходилися в держанні Пршемисла Отакара II, а також зі всіх князівств Польщі (*omnium dukatum Polonie*), які він вважав сферою власних суверенних інтересів. Чеський володар назвав також імена своїх послів, що мали все узгодити. Це були його капелани – празький канонік Детрих, а також Вітел. Але навіть така, неймовірно приваблива пропозиція Пршемисла Отакара II, на Григорія X не подіяла і своєю грамотою від 2 травня 1275 р. він її відкинув²².

У травні 1275 р. відбулося імперське зібрання в Аугсбурзі, на яке Пршемисл Отакар II також не прибув. Його інтереси відважно боронив єпископ Вернгард фон Зекау (*Seckau*). Він виголосив довгу промову латиною, яка лише розгнівала присутніх, позаяк більшість із них взагалі не розуміли цієї мови. Єпископ Вернгард обстоював тезу про неправочинність обрання Рудольфа I Габсбурга, бо на момент виборів з нього не було знято церковне відлучення. До того ж, наголошував Вернгард, через відсутність чеського голосу вибори є недійсними. захищаючи володіння Пршемисла Отакара II від посягань, він переконував, що той отримав Австрію як посаг за своєю дружиною Маргаретою, Штирію здобув мечем, а Каринтія і Крайна йому дісталася завдяки угоді про успадкування. Ситуація стала настільки напруженою, що швабська збройна дружина Рудольфа I Габсбурга ледь не накинулася на Вернгарда.

Розлючений Рудольф I Габсбург наказав позбавити Пршемисла Отакара II не лише Австрії, Штирії та інших земель, але відмовився визнавати за ним право на володіння Чехією й Моравією. Своє рішення щодо Чехії й Моравії німецький правитель мотивував тим, що Пршемисл Отакар II не забажав висловити йому ленну пошану як сюзерену. У підсумку, імперське зібрання уповноважило нюрнберзького бургграфа Фрідріха фон Гогенцолерна (пом. 1297) довести всі ці рішення до відома Пршемисла Отакара II. Коли ж він з цього приводу зустрівся у Відні з чеським монархом, то той з іронією запитав його, чи не повинен надіслати свої землі Рудольфові до Швабії²³.

Тим часом позиції Пршемисла Отакара II в Австрії та в східноальпійських землях послаблювалися. Ще на початку 1275 р. в Австрії та Штирії активізувалися представники знаті, вороже налаштовані щодо чеського короля. Вони стали бунтувати і навіть захоплювати замки. Хроніст Генріх Гаймбурзький, зокрема, занотував: «Того ж року (1275 – I. Л.) деякі [пани] з Австрії чинили опір королю Отакарові» (*Ipso anno opposuerunt se quidam de Austria regi Ottakaro*). І далі додав, що цей володар «так твердо панував у Австрії та Штирії, як у Чехії й Моравії» (*Ipse siquidem tam potenter regnavit in Austria et Stiria sicut in Boemia et Moravia*)²⁴.

Як повідомляє продовження до «Віденських анналів», у Австрії протест

очолили міністеріали Вернгард фон Волкерсдорф та Ульріх фон Вегофен, а в Штирії – Гартнід фон Віддон. Чеського короля обурило те, що Вернгард фон Волкерсдорф був одним і найбільш надійних і відданих його урядовців. Мабуть задля придушення опору австрійської знаті Пршемисл Отакар II особисто прибув до Австрії (у лютому 1275 р. засвідчено його перебування у Відні). Чеський король взяв в облогу замки непокірних феодалів, а їхніх спадкоємців, отриманих раніше в якості заручників, наказав прив'язати до облогових механізмів на очах у батьків, які, побачивши таку наругу, скорилися. Повернувши назад своїх нащадків, Вернгард фон Волкерсдорф та Гартнід фон Віддон залишили маєтки і були вигнані з володінь чеського короля без жодної надії на повернення, інші ж примірилися з ним. Здолавши опір бунтівників, Пршемисл Отакар II став вимагати з-поміж найбільш знатних віденців ще більше заручників. Він також наказав зводити укріплення біля мурів Відня і знищив багато замків, зведених нещодавно в Австрії²⁵.

Чеський володар запровадив в Австрії «військовий» спосіб управління. Такий стан уже діяв у Штирії, однак утверджувати його в Австрії Пршемисл Отакар II довго не наважувався. Але тепер, коли в цьому герцогстві ставало неспокійно, таке рішення було на часі. Капітаном Австрії було призначено Генріха V (Молодшого) фон Куенрінґа (пом. 1280/1281), який близько 1275 р. одружився з позашлюбною донькою Пршемисла Отакара II – Алжбетою (Єлизаветою). Він був сином Генріха «Суппана», який походив з Вейтри. Матір'ю ж Алжбети була коханка Пршемисла Отакара II, ім'я якої невідоме. Уповноваженим Пршемисла Отакара II у Верхній Австрії став маршалок Пуркарт з Яновіц чи Вімперка, який був одночасно і бургграфом замку Звіков, що на півдні Чехії. Як *kapitaneus Anasi* (управитель земель над річкою Енс) він повинен був стежити за порядком у Верхній Австрії²⁶.

Духовним лідером античеського опору в усьому східноальпійському регіоні вважався зальцбурзький архієпископ Фрідріх II фон Влахен. Чеський король не міг пробачити його загравання з Рудольфом I Габсбургом. Поки Пршемисл Отакар II захоплював в Австрії замки прихильників німецького правителя, Мілота з Дедиць організував військову акцію проти Фрідріха II фон Влахена. Як свідчать «Аннали» монастиря св. Рудберта, у володіннях зальцбурзького архієпископа чеське військо завдало шкоди на суму понад 40 тисяч марок сріблом. Натомість хроніст Оттокар Штирійський відзначає, що було захоплено й нещадно спустошено Фрізах (*Friesach*), торгове місто з монетним двором, яке належало зальцбурзьким архієпископам. Внаслідок нападу Мілоти з Дедиць частина зальцбурзьких міністеріалів перейшла на чеський бік. Становище Фрідріха II фон Влахена стало критичним, і в травні 1275 р. він був змушений здійснити принизливий візит у Прагу й укласти з Пршемислом Отакаром II угоду²⁷.

Попри активні дії, позиції чеського короля послаблювалися, що стало очевидним влітку 1275 р., коли під тривалим тиском папської курії Альфонс X Кастильський відмовився від своїх прав на німецький трон. Наприкінці червня 1275 р. Рудольф I Габсбург виголосив проти Пршемисла Отакара II імперське прокляття (*acht*). Через рік і один день, тобто в червні 1276 року, згідно з ріше-

нням німецького монарха, прокляття було підтверджено остаточно (*oberacht*). Для Пршемисла Отакара II, названого державним ворогом імперії (*hostis imperii, publicus inimicus* і под.), це означало втрату всіх прав. Чеського короля було визнано таким, що втратив владу, а його підданих – звільнено від присяги вірності йому як сюзерену. До того ж, майнцький архієпископ Вернер відлучив Пршемисла Отакара II від церкви. У Швабії, Франконії та Прирейнському регіоні його відкрито змальовували ворогом, тираном і «новим фараоном», багатство і влада якого завдає шкоди інтересам німців і Святої імперії. Заслуговує на увагу реакція папи на такі дії Рудольфа I Габсбурга щодо чеського короля: Григорій X вважав, що в інтересах імперії вони є виправданими²⁸.

У жовтні 1275 р. в Лозанні, яка тоді знаходилася на території імперської землі Арлеат, Рудольф I Габсбург зустрівся з папою. Німецький король склав Григорієві X присягу, а понтифік закликав його прибути до Рима для імператорської коронації, а також просив пришвидшити приготування до хрестового походу. Щодо останнього, то Рудольф I Габсбург став нарікати на Пршемисла Отакара II, який чинить йому різні перешкоди. На заклик папи до участі в хрестовому поході зголосилося чимало західних можновладців. Однак у січні 1276 р. Григорій X помер. На папський престол було обрано Іннокентія V. Він був ставлеником династії Анжу й суворо заборонив Рудольфові I Габсбургу мандрівку до Рима. Очевидними були намагання Іннокентія V сприяти подальшому витісненню німецького впливу в Італії на користь Анжу.

Утім це аж ніяк не порушувало плани Рудольфа I Габсбурга, який прагнув за допомогою шлюбної дипломатії забезпечити своїй династії загальноєвропейську підтримку щодо посилення імперської активності. До числа його прихильників долучилися Раймондо дела Торре, новий патріарх Аквілеї, якого іменував папа, а також тирольський граф Мейнгарт II.

У військово-політичному протистоянні між Пршемислом Отакаром II і Рудольфом I Габсбургом багато залежало від позиції Угорщини, з правителями якої чеський король досить часто воював, у т. ч. й за Австрійське та Штирійське герцогства. Укладення миру з Угорським королівством було для Пршемисла Отакара II першочерговим завданням, передусім задля того, аби не допустити зближення цієї країни з Рудольфом I Габсбургом. На той час в Угорщині тривала відчайдушна боротьба між багатьма угрупованнями магнатів, які, користуючись малолітством короля Ласла IV Куна (1272–1290), прагнули захопити всю повноту влади в країні. Наймогутнішими лідерами олігархічних кланів були Генріх Кесеґі, Йоахим Пектарі з роду Гуткелед, Петер та Матуш Чаки. До речі, матір'ю і регенткою Ласла IV була Єлизавета (Ержибет), на куманському походженні якої акцентував оломоуцький єпископ Бруно у «Пам'ятній грамоті» папі Григорію X від 16 грудня 1273 р.

У жовтні 1274 р. на Ласла IV Куна посилено свій вплив прочеське угруповання, очолюване Петером Чаком. На початку червня 1275 р. воно домоглося примирення Ласла IV Куна з Пршемислом Отакаром II. Однак уже в липні 1275 р. при дворі Ласла IV Куна посилилися позиції хорватсько-словенського бана Йоахима Пектарі, який був головним представником античеського угруповання

угорської знаті. Саме він невдовзі зумів створити сприятливі умови для зближення Угорщини з німецьким правителем. Придворне оточення Рудольфа I Габсбурга активно поширювало думку про необхідність укладення союзу «німців з угорцями», який знищить чеську могутність.

І хоча послаблена внутрішніми чварами Угорщина не була сильним військовим та політичним суперником, Пршемисл Отакар II у 1275 р. за посередництва сицилійського й неаполітанського короля Карла I Анжу робив спроби забезпечити її нейтралітет у своєму протистоянні з Рудольфом I Габсбургом. Однак досягти бажаного результату чеському королю не вдалося й Угорщина опинилася у сфері впливу німецького правителя²⁹.

Після виголошення *aberachtu* Рудольф I Габсбург почувався досить могутнім і задля утвердження «імперського права» готовий був застосувати навіть силу зброї. До такого рішення Рудольфа I Габсбурга активно підштовхувало його оточення, у т.ч. й зальцбурзький архієпископ Фрідріх II фон Влахен, який осмілів настільки, що в червні 1276 р. відрікся від своєї присяги на вірність Пршемислові Отакарові II. В результаті, було розпочато дипломатичну й правову підготовку до військової акції проти Пршемисла Отакара II. Німецький володар заохочував імперських спільників, і особливо рицарські дружини, «грошовими обіцянками». При цьому він заздалегідь попередив, що всі отримають винагороду після виконання служби, а не перед нею, як це чинилося зазвичай. Міністеріалам та збройним дружинам єпископів було наказано нести службу тільки на користь своїх феодалів і німецького володаря. Метод «батоба і пряника» виявився вдалим і до імперського війська приєдналося дуже багато духовних і світських князів, графів та інших знатних осіб³⁰.

У липні 1276 р. в Ульмі з королем Рудольфом I Габсбургом та пфальцграфом і герцогом Людвігом II Віттельсбахом зустрілися тирольський володар Мейнгарт II і його молодший брат Альбрехт II, граф Гориці. Вони визначили термін спільного наступу на державне об'єднання Пршемисла Отакара II, який повинен був розпочатися наприкінці літа. Крім того, до спільної боротьби проти чеського правителя Рудольф I Габсбург закликав з Ульма листом угорського короля Ласла IV бо, мовляв, настав час розплати за вчинену останньому шкоду. Центром зібрання збройних сил Рудольфа I Габсбурга та його спільників мало стати місто Нюрнберг, звідки вздовж річок Майна і Егера (Огржі, *Ohře*) пролягав транзитний шлях до Праги. Щоправда, він частково проходив і через територію герцога Генріха XIII Віттельсбаха, який на той час вважався спільником чеського короля.

Проти ймовірного наступу імперських військ піддані Пршемисла Отакара II стали зводити оборонний табір біля Тепли. Водночас було розпочато роботи зі спорудження укріплень навколо Празького замку (граду). Однак невдовзі Рудольф I Габсбург усвідомив (можливо, після поради з нюрнберзьким бургграфом Фрідріхом Гогенцолерном), що наступ на скелястий і фортифікаційно захищений регіон західної Чехії може стати ризиковим. Тож історик В. Ванічек піддає сумніву твердження дослідника Й. Шусті про те, що підрозділи нюрнберзького бургграфа вже на початку військової кампанії могли легко заволодіти Егером та замком Локет. Стратегічною метою Рудольфа I Габсбурга, як справедливо за-

уважає В. Ванічек, було передусім Подунав'я та альпійські землі. На цьому напрямку існували значно кращі, як для війська, шляхи з Нюрнберга, ніж ті, що пролягали через територію герцога Генріха XIII Віттельсбаха³¹.

Отже, Пршемисл Отакар II, мабуть, мав передусім забезпечити альпійські землі. При цьому важливою була б його особиста присутність у цьому регіоні. Найбільш надійною опорою чеського короля могла стати Австрія, адже тут його влада загалом мала стабільний характер. Натомість оборону чеської території він міг довірити комусь зі своїх відданих осіб з числа тамтешніх вельмож. Однак Пршемисл Отакар II залишив у альпійському регіоні тільки своїх уповноважених представників та збройні гарнізони. На початку липня 1276 р. чеський володар та його придворне оточення переїхали у місто Фрайштадт (*Freistadt*), що у Верхній Австрії. Та вже з 2 серпня Пршемисл Отакар II знаходився у Празі й перебував тут до 7 вересня 1276 року.

У серпні 1276 р. спалахнули сутички в Каринтії і Крайні, куди вторгся тирольський граф Менгарт II. Очільника адміністративного управління в Крайні, відданого союзника чеського короля Ульріха фон Габсбаха було вбито. Граф Менгарт II взяв в облогу Грац, обороною якого керував Мілота з Дедиць. Однак надалі Менгарт II намагався передусім заволодіти замками, які утримували чеські війська. Він уникав активних боїв, тож своїми акціями не надто посприяв Рудольфові I Габсбургові, який діяв разом з нюрнберзьким бургграфом Фрідріхом Гогенцолерном. На початку вересня 1276 р. обидва можновладці зосередили свої сили в Регенсбурзі, звідки передбачалося їхнє вторгнення в Австрійське герцогство.

Неспокійно було і в Штирії. На зібранні, яке відбулося 19 вересня 1276 року в цистерціанському абатстві Реін (біля Грацу), штирійська знать уклала пакт проти Пршемисла Отакара II, що означало кінець чеському пануванню в цьому регіоні. Водночас місцеві феодали визнали Рудольфа I Габсбурга німецьким королем і зав'язали з ним перемовини щодо підтвердження своїх владних привілеїв. Бої перемістилися в долину річки Енс, де, згідно з повідомленням Оттокара Штирійського, всі замки, які боронили чехи, було взято в облогу (*on dem Enstal // da warn die burge über al // mit Bêheim besetzt*). Чеські ж підрозділи під проводом Мілоти з Дедиць з тяжкими боями відступали на північ³².

Важливим дипломатичним успіхом Рудольфа I Габсбурга стала угода з Генріхом XIII Віттельсбахом, укладена 1 вересня 1276 р. в Регенсбурзі. Герцог Генріх XIII Віттельсбах погодився визнати Рудольфа I Габсбурга королем і розірвати союз із Пршемислом Отакаром II, за що він мав отримати Верхню Австрію. Щоправда, цей регіон відходив до нього як застава весільного посагу (у сумі 40 тисяч марок сріблом) Рудольфової доньки Катерини, яка ставала нареченою Генріхового сина Оттона. Завдяки підтримці Генріха XIII Віттельсбаха, німецький король мав можливість переправити свої підрозділи Дунаєм і дістатися до Австрії цим найшвидшим шляхом. Чеський король дуже важко переживав зраду Генріха XIII Віттельсбаха, жалкуючи за численними дарунками та чималими грошовими інвестиціями, які він раніше надав своєму колишньому союзникові³³.

Змінити ситуацію могла б протидія наступу Рудольфа I Габсбурга на території Верхньої Австрії, куди й попрямував Пршемисл Отакар II. Місцем нового

зібрання його збройних сил було визначено містечко Дрозендорф, що розкинулося біля річки Дії. Сюди, зокрема, мали підійти бойові підрозділи, що дислокувалися біля Тепли. Автор хроніки так зв. «Других продовжувачів Козьми Празького» повідомляє, що чеське військо зайняло біля Дрозендорфа територію довжиною й шириною десь чотири милі і стало тут наметовим табором. У цей час Рудольф I Габсбург перебував на другому боці Дунаю біля міста Лінц³⁴.

Німецький правитель підійшов з імперськими й баварськими військами до Лінца наприкінці вересня 1276 р. і ще 10 жовтня тримав в облозі це місто. Відтак 15 жовтня 1276 р. на милість Рудольфа здалося укріплене місто Енс, розташоване на березі річки з такою ж назвою. Згідно з повідомленням «Альдерсбахських анналів» поблизу Енса загинуло чимало людей (*circa Anasum multi homines perierunt*), а отже, можемо припустити, що тут велися активні бойові дії³⁵. Відтак владу Рудольфа I Габсбурга визнали Іпс, Тульн та інші містечка³⁶. Далі німецький правитель спрямував сили на Відень, який взяв в облогу після дня св. Коломана (18 жовтня).

У цій критичній ситуації чеський король поспішив до своїх підрозділів, дислокованих біля Дрозендорфа. Сюди з поріділими рядами вояків підійшов і Мілота з Дедиць. Крім того, допомогу Пршемислові Отакарові II забезпечив бранденбурзький маркграф Оттон V Довгий. Чеські війська контролювали лівобережжя Дунаю. Однак Пршемисл Отакар II не наважувався переправитися через Дунай і схрестити свій меч з Рудольфом I Габсбургом у вирішальній битві. Майже всі австрійські пани покинули чеського правителя. Однак Відень, якому Пршемисл Отакар II раніше надав значні привілеї, зберігав йому вірність. Не останню роль при цьому, мабуть, відіграло й те, що в руках Пршемисла Отакара II знаходилися заручники з числа заможних жителів Відня. Так чи інакше, але під впливом угруповання, лідером якого був знатний містянин Палтрам, віденці чинили активний спротив. Перед брамами Відня німецькому правителю довелося зупинитися і негайно зводити укріплений польовий табір. Відтак, упродовж п'яти тижнів він тримав місто у грізній облозі (*Viennam potenter obsedit quinque septimanis*). За цей час у Відні поступово активізувався бідний люд, який виступав за те, аби здати місто Рудольфові³⁷.

Здавалося, що час працює на чеського короля. Проте слабкі сподівання Пршемисла Отакара II щодо зміни ситуації на його користь поховала несподівана звістка з Чехії. Саме тоді «...Вітковці з великою військовою силою відкололися від короля і спричинили чимало лиха підданам і ченцям у чеському королівстві, а в той час король як ніколи потребував їхньої допомоги» (*Vitkonides cum ingenti militia recesserunt a rege, et multa mala per regnum Bohemiae pauperibus et claustralibus intulerunt, et eo tempore rex nimium eorum auxilio indigebat*)³⁸. Подібне свідчення знаходимо і в повідомленні хроніста Генріха Гаймбурзького. Він, зокрема, занотував, що «...якась родина в Чехії, звана Вітковці, повстала проти короля Отокара, очолив їх Завіш і приятелі його, і Бореш з Різмбурка» (*...quedam cognatio in Boemia cognomina Witigenses opposuerunt se regi Ottakaro quorum precipui fuerunt Sawiss et amici eius et Borso de Risemburg*)³⁹. Про заколот чеських баронів згадує також римована латиномовна хроніка Ждярського монастиря (Ждяр над річкою Саза-

вою) – «*Cronica domus Sarensis*», яку написав цистерціанський монах Генріх Резбарж (Jindřich Řezbář, 1242 – після 1300)⁴⁰.

Серед дослідників немає однастайності з приводу мотивів участі південночеської заможної родини Вітковців у виступі проти Пршемисла Отакара II. На думку Й. Шусти, Вітковці прагнули створити самостійну державу під прямим покровительством імперії, тоді як Б. Ринешова, навпаки, припускає, що їхні претензії мали винятково становий характер⁴¹.

Так чи інакше, але зрада частини чеської знаті, відсутність упевненості в тому, що Відень вистоїть, а також імовірність надання Угорщиною підтримки німецькому королю, спонукали Пршемисла Отакара II відмовитися від вирішальної битви і шукати шляхи до компромісу. Зі свого боку Рудольф I Габсбург був зацікавлений у тому, аби Австрію та Штирію було сплюндровано якомога менше. Як бачимо, обидва володарі мали певні підстави для примирення, тож кожний з них визначив уповноважених осіб для узгодження спірних моментів договору. Інтереси Пршемисла Отакара II належало боронити оломоуцькому єпископові Бруно й бранденбурзькому маркграфові Оттону V Довгому, тоді як пфальцграф і баварський герцог Людвиг II Віттельсбах та вюрцбурзький єпископ Бертольд мали відстоювати позиції Рудольфа I Габсбурга. Згідно з повідомленням хроніки так зв. «Других продовжувачів Козьми Празького», місцем зустрічі арбітрів став острів Камберк на Дунаї⁴².

Узгоджене рішення, яке було ухвалено 21 листопада 1276 р. «у таборі перед Віднем» (*in castris ante Viennam*), складалася з багатьох пунктів, які можна згрупувати у три блоки. Його текст розпочинався звичним положенням про те, що між обома володарями має бути встановлений мир (*plena sit concordia, pax firma*), він повинен поширюватися і на «служителів» обох королів (*servitores utriusque regum*), а також на їхніх підданих, й супроводжуватися взаємним поверненням замків, укріплень та маєтків. Король Пршемисл Отакар II повинен чітко й виразно зректися всіх прав на Австрію, Штирію, Каринтію, Крайну, Віндіцьку марку, Хебський край і Порденоне. При цьому мають бути збережені тамтешні маєтки і держання архієпископів, єпископів, графів, міністеріалів та інших. Крім того, належало звільнити всіх заручників і бранців. Король Рудольф I Габсбург зобов'язувався виділити Пршемислові Отакарові II в лено всі спадкові землі, тобто Чехію й Моравію, а також усе те, що він особисто на законних підставах отримав від імперії (*que progenitores sui et ipse ab imperio de iure noscuntur gastenus tenuisse*).

У кількох пунктах йшлося про облаштування майбутніх династичних шлюбів між дітьми двох володарів та обумовлювалися розміри посагу при їх укладенні. Донька Пршемисла Отакара II (Кунігунда) мала бути заручена із Рудольфовим сином (Гартманом), а чеський королевич Вацлав мав стати нареченим однієї з Габсбургових доньок. У зв'язку з таким династичним союзом визрівала надія, що більша частина Австрії залишиться за Чеським королівством. Король Пршемисл Отакар II віддавав Рудольфові I Габсбургу усі свої володіння в Австрії (держання, землі й придбані маєтки). Їх було оцінено в 40 тисяч марок срібла й вони мали стати посагом чеської принцеси як дружини королівського сина Гартмана. За донькою Рудольфа I Габсбурга було визначено посаг у розмірі 40 тисяч

марок сріблом, забезпечений землями на північ від Дунаю (*in terra Austriae versus Boemiam, Morauiam et Vngariam*), за винятком міст Кремс та Стейн (*Krems an der Donau, Stein an der Donau, у Нижній Австрії*). Якщо б із цих володінь не вистачило коштів для того, аби покрити запропоновану суму посагу, то до них мали бути приєднані й міста, розташовані за Дунаєм (*in alia parte Austriae citra Danubium*). Прибутки з усіх цих територій мали надходити чеському королю і в тому випадку, якщо б його син помер (тобто, вони не повинні були відійти до вдови), однак Рудольф I Габсбург та його спадкоємці згодом могли виплатити суму застави.

Відтак, окремі пункти мирного врегулювання стосувалися Відня й Угорського королівства. Тут, зокрема, наголошувалося, що Відень та його жителі не повинні зазнавати утисків через свою відданість чеському монархові. Німецький король пообіцяв проявити до віденців милосердя і не вдаватися до помсти, особливо щодо Палтрама й магістра Конрада (останній був нотаріусом). В органах управління й церковних службах повинні були залишитися нотаріуси, капелани й клірики, призначені Пршемислом Отакаром II. Серед них було згадано й віденського священика – магістра Ульріха. Чеський правитель повинен був повернути угорському королю захоплені замки, міста й маєтки. Крім того, належало відновити кордон з Угорщиною у тих межах, які існували ще до завоювань Пршемисла Отакара II. Німецький монарх зобов'язувався особисто наглядати за дотриманням миру між чеським та угорським володарями⁴³.

Чеський король був змушений пристати на такі умови. Дослідник В. Ванічек слушно вважає, що вони означали цілковиту втрату всіх територіальних надбань Чеської держави, але з одним застереженням: у формі застави весільного посагу Пршемислові Отакарові II було забезпечено розлогі володіння *in terra Austriae versus Boemiam, Morauiam et Vngariam*, міста і замки (більшість із них він заснував чи укріпив) від Фрайштадта до Мархега, але із втратою Кремса та Стейна, які могли стати багатим органічним центром цієї території⁴⁴.

Очевидно, зовсім не випадково середньовічні хроністи оцінюють мирні домовленості досить коректно. Так, «Базельські» аннали поштиво пишуть про «досягнення рівноваги» у відносинах між двома королями, тоді як продовжувач «Альтаїхських анналів» твердить про «арбітражне» вирішення суперечки між ними⁴⁵. Щоправда, переможцем, поза сумнівом, став Рудольф I Габсбург, який зняв із Пршемисла Отакара II імперське прокляття (церковне залишилася) і 25 листопада 1276 р. за присутності князів вручив йому дві короги, що символізували акт передачі Чехії й Моравії в лено. Того ж таки дня Рудольф I Габсбург видав грамоту, яка узаконювала інвеституру Пршемисла Отакара II на володіння королівством Чехією й маркграфством Моравією.

Мирну ж угоду, що містила розлогий текст домовленостей, а також декларацію про присутність архієпископів Майнцького (Вернера) і Зальцбурзького (Фрідріха II фон Влахена) та низки єпископів (Бабмберзького, Регенсбурзького, Пассау, Фрейзінгенського, Бріксенського, Гуркського та Кімзе), Рудольф I Габсбург скріпив своїм підписом 26 листопада 1276 року⁴⁶. Її, на думку історика В. Ванічека, можна назвати другим Віденським миром. Зауважимо, що перший Віденський мир було укладено в 1261 р. і він закріпив за Пршемислом Отакаром

II герцогство Штирію⁴⁷.

Отже, військово-політичне протистояння між Пршемислом Отакаром II та Рудольфом I Габсбургом, яке розпочалося наприкінці 1273 р., завершилося підписанням Віденського миру 1276 р. Безпосереднім приводом до ворожнечі стала відмова Пршемисла Отакара II визнати обрання на німецький трон Рудольфа I Габсбурга. Чеський король намагався чинити опір Рудольфові I Габсбургові, але всі маневри та численні зусилля виявилися марними. Він був змушений визнати сюзеренітет німецького монарха над Чехією й Моравією та відмовитися від територій, приєднаних до своїх володінь у період, коли у Священній Римській імперії панувало міжкоролів'я. У двобою з Рудольфом I Габсбургом Пршемисл Отакар II втратив чимало, але не був остаточно розгромлений. Згідно з домовленостями, передбачалося, крім іншого, й укладення династичних шлюбів між дітьми двох володарів, що в добу Середньовіччя було звичним явищем для подолання взаємної ненависті. В якості застави як умовної суми весільного посагу Пршемисл Отакар II міг отримати значні території в Австрії. Однак це його не влаштовувало, тож можемо вважати суперечку, що тривала з кінця 1273 по листопад 1276 р., першим етапом військово-політичного протистояння Пршемисла Отакара II з Рудольфом I Габсбургом.

Примітки:

¹ Брокгауз. Історія Німеччини у світлинах / Пер. з нім. К. : Юніверс, 2010. С. 60–61; Вис Э. В. Фридрих II Гогенштауфен [пер. с нем. Е. Б. Каргиной]. М. : АСТ Транзиткнига, 2005. С. 339–340, 372; Лампрехт К. Історія германського народу [пер. с нѣмецкаго П. Николаева]. М. : Типо-литографія В. Рихтеръ, 1895. Томъ второй. Части III и IV. С. 208–212.

² Ліхтей І. Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара II (1253–1278) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. Ужгород, 2000. Вип. 5 : До 55-річчя заснування Ужгородського державного університету та історичного факультету. С. 67–72; Novotný V. České dějiny. Dílu I. Část 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271) Praha : Nákladem Jana Laichtera, 1937. S. 3–252; Vaníček V. «Otakarovská» středovýchodní Evropa a říšské interregnum (1245/50–1273) // Pocta králi : k 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II. / Libor Jan, Jiří Kacetl a kolektiv. Brno; Znojmo : Maticе moravská pro projekt Pocta králi železnému a zlatému 2008 : Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy : prameny, země, kultura, 2010. S. 15–45; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků. Praha : Lidové noviny, 2011. S. 97–165.

³ Petra Žitavského kronika Zbraslavská // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí «Spolku historického v Praze», pořádáním Josefa Emlera. Díl IV. Kronika Zbraslavská. Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy Zbraslavskými. Kronika Františka Pražského. Kronika Beneše Krabice z Weitmile / K vydání upravil Josef Emler. Praha : Nákladem nadání Františka Palackého, 1884. P. 11; Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae / Překlad František Heřmanský, verše přeložil Rudolf Mertlík, historická revise Zdeněk Fiala, spolupráce Marie Bláhová. 2. op-

ravené vydání. Praha : Svoboda, 1976. S. 34; История Чехословакии. М., 1956. Т. I. С. 105.

⁴ Ліхтей І. Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара II (1253–1278)... С. 69–71; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 98–101, 131–132.

⁵ Брокгауз. Історія Німеччини у світлинах... С. 63; Воцелка К. История Австрии. Культура, общество, политика [пер. с нем. В. А. Брун-Цеховского, О. И. Величко, В. Н. Ковалева]. М. : Издательство «Весь Мир», 2007. С. 75; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493). S. 15–18, 24.

⁶ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298] / Edidit Iacobus Schwalm. Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, MCMIV – VI [1904–1906]. (Monumenta Germaniae Historica. Legum. [L]. Sectio IV.). Nr.16. P. 19–20; Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Opera Josephi Emler. Pars II. Annorum 1253–1310. Praha : Tiskárna Grégerianis, 1882. Num. 840. P. 340–341.

⁷ Marsina R. Přemysl Otakar II. a Uhorsko // Folia Historica Bohemica 1 / ved. red. Josef Žemlička. Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1979. S. 50–51; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310. Praha–Litomyšl : Paseka, 2002. S. 153.

⁸ Chronicon Colmariense / Edidit Ph. Jaffé // Monumenta Germaniae historica. Scriptorum / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, MDCCCLXI [1861]. Tomus XVII... P. 242–244; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 154; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493). S. 24; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 399, 401–402.

⁹ Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)... S. 35–36.

¹⁰ Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 405–406.

¹¹ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 154.

¹² Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 407.

¹³ Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi V, fasciculis secundus, Inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII / condidit Gustavus Friedrich, ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. Praha : Academia, 1981. Num. 719. P. 369–376.

¹⁴ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 155.

¹⁵ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298] / Edidit Iacobus Schwalm. Nr. 66. P. 55–56.

¹⁶ Jan L. Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic // Pocta králi : k 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II / Libor Jan, Jiří Kacetyl a kolektiv. Brno ; Znojmo : Matice moravská pro projekt Pocta králi železnému a zlatému 2008 : Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. S. 96–97; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 156.

¹⁷ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 156.

¹⁸ Continuatio Althensis a. 1273–1290 // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae : Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXI (1861). Tomus XVII. P. 408.

¹⁹ Wiedl B. Salcburský arcibiskup Fridrich II. z Walchen a jeho poměr k Přemyslu Otakarovi II. a k Rudolfu I. Habsburskému // Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26–27. září 1996 ve Znojmě. Praha : Rakouský kulturní institut, 1998. S. 113–130; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 408, 413–414.

²⁰ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298]. Nr.72–75. P. 59–63; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)... S. 39–40.

²¹ Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků. S. 408–409; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)... S. 40.

²² Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi V, fasciculis secundus, Inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII / condidit Gustavus Friedrich, ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. Num. 769–770. P. 437–442; Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Opera Josephi Emler. Praha : Tiskárna Grégerianis, 1882. Pars II. Annorum 1253–1310. Num. 958. P. 400; Palacký F. Dějiny národu Českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenu. Praha : Nakladatel V. Kočí, 1921. S. 279; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 409.

²³ Šusta J. České dějiny. Dílu II. Část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. Praha : Jan Laichter, 1935. S. 163–173; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 409–410; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)... S. 40.

²⁴ Letopisové Jindřicha Heimburského // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých. Praha : Nadání Františka Palackého : V komissí kněhkupectví Grégr a Ferd. Dattel, 1882. Tom III (Díl III) / vydávané z nadání Palackého, péčí Spolku historického v Praze. P. 315.

²⁵ Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327 // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae : Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. Tomus IX. P. 706; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 413.

²⁶ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310. S. 157; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 157, 413; Žemlička J. Přemyslovci : jak žili, vládli a umírali / Josef Žemlička. Praha : Lidové noviny, 2005... S. 243.

²⁷ Annales Sancti Rudperti Salisburgenses a. 1–1286 (Tab.V) // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae : Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI [1851]. Tomus IX. P. 801; Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins; herausgegeben von Joseph Seemüller. Hannover : Hahnsche Buchhandlung,

MDCCCLXXX (1890). Tomus V. Pars I. Ottokars Österreichische Reimchronik. V. 13687–13711. P. 181; Wiedl B. Salcburský arcibiskup Fridrich II. z Walchen a jeho poměr k Přemyslu Otakarovi II. a k Rudolfu I. Habsburskému... S.113–130; Jan L. Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic... S. 96–97.

²⁸ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298]. Nr.111. P. 101-103; Cronica sancti Petri Erfordensis moderna a. 1072–1335 // Monumenta Erphesfurtensia saec. XII. XIII. XIV. / Edidit Oswaldus Holder-Egger (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi). Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1899. P. 277; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 158–159; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 410, 415.

²⁹ Pražák R. Česko-maďarské vztahy // Kontler László. Dějiny Maďarska / László Kontler ; [z angličtiny přeložil Miloslav Korbělík ; kapitolu o česko-maďarských vztazích napsal Richard Pražák]. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. S. 437; Lukačka J. Nezaprel kumánsku krv (Ladislav IV). // Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a slovákov. Druhé, doplnené vydanie / [vedúci autorského kolektívu a zostavovateľ PhDr. Vladimír Segeš, PhD.]. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo Mladé letá, 2003. S. 126; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S.159; Dejiny Slovenska. 1, do roku 1526 / ved. aut. kol a zost. Richard Marsina ; predhovor Samuel Cambel. Bratislava : Veda, 1986. S. 236.

³⁰ Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 418.

³¹ Šusta J. České dějiny. Dílu II. Část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví... S. 197–198; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 161–162; Marsina R. Přemysl Otakar II. a Uhorsko... S. 51.

³² Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins ; herausgegeben von Joseph Seemüller. Tomus V. Pars I. Ottokars Österreichische Reimchronik. V. 13964–14171... P. 184–187; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 162-164; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 419–420; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)... S. 43.

³³ Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327. P. 707–708; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 164; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 419; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493)... S. 43.

³⁴ Příběhy krále Přemysla Otakara II // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. Praha : Nákladem musea Království Českého, 1874. Tom II. (Díl II). Fasc. 1. (Svazek 1). Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. P. 328; Druhé pokračování Kosmovy kroniky // Pokračovatelé Kosmovi / [Z lat. rukopisů] přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová; Úvod : M. Bláhová a Zdeněk Fiala; Doslov: Pokračovatelé Kosmovi, pozn. a vysvětl. naps., rejstřík jmen a míst sest. M. Bláhová. Praha : Svoboda, 1974. S. 144.

³⁵ Annales Aldersbacenses. // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum / Edi-

dit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae : Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXI (1861). Tomus XVII. P. 536; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 165.

³⁶ Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327. P. 708.

³⁷ Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327. P. 708; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310. S. 167; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 421–422.

³⁸ Letopisy České od roku 1196 do roku 1278. // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. Praha : Nákladem musea Království Českého, 1874. Tom II. (Díl II). Fasc. 1. (Svazek 1). Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladař Václav Tomek... P. 302; Druhé pokračování Kosmovy kroniky... S. 145.

³⁹ Letopisové Jindřicha Heimburského... P. 315.

⁴⁰ Cronica domus Sarensis = [Kronika kláštera Žďárského] / [Jindřich Řezbář; úvod napsal a latinský text revidoval Jaroslav Ludvíkovský; přeložil Rudolf Mertlík; historické poznámky napsal Metoděj Zemek ; k vydání připravili Josef Pohanka a Metoděj Zemek]. Brno : Krajské nakladatelství, 1964. P. 204.

⁴¹ Šusta J. Záviš z Falkenštejna. // Český časopis historický. 1895. Ročník I. S. 384–392; Rynešová B. Proč povstali Vítkovci proti králi Přemyslu Otakarovi II // Sborník prací k šedesátým narozeninám J. B. Nováka. Praha, 1932. S. 45–60; Vaníček V. Vítkovci a český stát v letech 1169–1278 // Československý časopis historický. 1981. Ročník XXIX. Číslo 1. S. 89–110.

⁴² Příběhy krále Přemysla Otakara II... P. 328; Druhé pokračování Kosmovy kroniky... S. 145; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 168; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 422.

⁴³ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298]. Nr. 113. P. 103–105; Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi V, fasciculis secundus, Inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII / condidit Gustavus Friedrich, ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. Num. 822. P. 518–521; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 169–170; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků... S. 422–423.

⁴⁴ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 169–170.

⁴⁵ Annales Basileenses a. 1266–1277 // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae : Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXI (1861). Tomus XVII. P. 201; Continuatio Altahensis a. 1273–1290. P. 410.

⁴⁶ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273–1298]. Nr. 114. P. 105–108; Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi V, fasciculis secundus, Inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII / condidit Gustavus Friedrich, ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. Num. 824–825. P. 523–525; Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327. P. 708; Cronica sancti Petri Erfordensis moderna a. 1072–1335. P. 272–282; Chronicon Colmariense... P. 249; Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 170; Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní

věků... S. 424.

⁴⁷ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III., 1250–1310... S. 89, 170.

Ihor Likhtei. Military-political confrontation between the Czech king Přemysl Otakar II and the German ruler Rudolf I Habsburg in 1273–1276. The article highlights the course of the military-political confrontation, which began at the end of 1273 between the Czech King Přemysl Otakar II and the German ruler Rudolf I Habsburg. The ground for the conflict was the reluctance of Přemysl Otakar II to recognize the election of Rudolf I Habsburg to the German throne in the autumn of 1273. The Czech ruler was much more powerful than his opponent, and mentally, too, had plans to get the German crown, and therefore ignored his power. During the period between the kings that took place in the Holy Roman Empire shortly after the death of Frederick II Stauffen, he annexed the dukedoms of Austria, Styria, Carinthia and Kraina and some other territories more to his hereditary possessions (Czechia and Moravia). In reply, with support of the princes, Rudolf I Habsburg, who strived to prove that he owned the real power in the empire, deprived Přemysl Otakar II of his dominion over Austria, Styria, Carinthia and Kraina, refused to recognize his right to own Czechia and Moravia, declared the imperial curse against him. His military operations that continued in 1276, proved to be unsuccessful for Přemysl Otakar II too. As a result, he was forced to reconcile with Rudolf I Habsburg, to recognize his right to the throne and to receive from him as feud only Czechia and Moravia. It was also expected the conclusion of dynastic marriages between children of these two rulers.

Key words: Přemysl Otakar II, Rudolf I Habsburg, Czech Kingdom, the Holy Roman Empire, Austria, Styria, Carinthia, Kraina.

Отримано: 02.07.2018 р.

УДК 930.2«12/13»:94(5-15)

Роман Хаутала

ОБРАЗ МАМЛЮКСКИХ И МОНГОЛЬСКИХ ПРАВИТЕЛЕЙ В ТРАКТАТАХ КАТОЛИЧЕСКИХ МИССИОНЕРОВ И ТЕОРЕТИКОВ КРЕСТОВЫХ ПОХОДОВ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIV ВЕКОВ

Роман Хаутала. Образ мамлюкских и монгольских правителей в трактатах католических миссионеров и теоретиков крестовых походов второй половины XIII – первой половины XIV веков. С точки зрения латинских авторов монгольская экспансия на Ближнем Востоке XIII века привела к резким геополитическим изменениям, которые в первую очередь сказались на внешнеполитических отношениях Латинского королевства Иерусалима с окружающими мусульманскими государствами. Приход к власти в Египте мамлюков и дальнейшее усиление их султаната имело следствием формирование крайне агрессивной